

การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทของกลุ่มเกษตรกร



นางสาววนภา ช่มไพบุลย์

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาสังคมวิทยา มหาวิทยาลัย

ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2530


ISBN 974-567-829-5

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

012766

T10293899

PARTICIPATION OF FARMERS' GROUP IN RURAL DEVELOPMENT



Miss Napa Chompiboon

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts

Department of Sociology and Antropology

Graduate School

Chulalongkorn University

1987

ISBN 974-567-829-5

หัวข้อวิทยานิพนธ์ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทของกลุ่มเกษตรกร
โดย นางสาวนภา ช่มไพบุลย์
ภาควิชา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุริชัย หวันแก้ว



บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต

.....
(ศาสตราจารย์ ดร.ถาวร วีรารักษ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.ปรีชา สุรินทร์พันธุ์)

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุริชัย หวันแก้ว)

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุภาวดี สันทวานิช)

.....
(นายบำรุง บุญปัญญา)



หัวข้อวิทยานิพนธ์ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทของกลุ่มเกษตรกร
ชื่อผลิต นางสาว นภา ช่มไพบูลย์
อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุรัชย์ หวันแก้ว
ภาควิชา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
ปีการศึกษา 2529

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทและประสิทธิภาพของกลุ่มเกษตรกรในการพัฒนาชนบท รวมทั้งปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการดำเนินบทบาทของกลุ่มเกษตรกร และศึกษารูปแบบของการมีส่วนร่วม ลักษณะการเกิดการมีส่วนร่วมของกลุ่มเกษตรกร และปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของกลุ่มเกษตรกรในการพัฒนาชนบท

ในการศึกษาอาศัยข้อมูลจากเอกสาร และการวิจัยสนามด้วยการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์ โดยศึกษากรณีกลุ่มเกษตรกรเลี้ยงสัตว์แปลงยาว อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งมีสมาชิกทั้งหมด 199 คน และทำการลุ่มตัวอย่าง 74 คน ในเขต 2 ตำบล คือ ตำบลแปลงยาวและตำบลวังเย็น ระยะเวลาในการศึกษาภาคสนามระหว่างเดือนมิถุนายน 2527 - กันยายน 2529 และในการวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีพรรณนาเชิงสถิติ

จากการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่ร้อยละ 70.27 มีอาชีพหลักคือ ทำนาผลผลิตข้าว - เปส็อก ร้อยละ 40.30 ผลิตได้ 6 - 10 เกวียน ร้อยละ 55.22 ผลิตเพื่อจำหน่าย แหล่งรับซื้อได้แก่ พ่อค้าในท้องถิ่น ส่วนภาวะหนี้สินร้อยละ 66.22 เป็นหนี้ แหล่งเงินกู้ได้แก่ นายทุนท้องถิ่น นอกจากนี้ยังพบว่า มีเพียงร้อยละ 55.81 ที่มีที่ดินเป็นของตนเอง มีขนาดถือครองที่ดิน 6 - 10 ไร่ ร้อยละ 39.13

ในการศึกษาบทบาทของกลุ่มเกษตรกรซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ด้าน ได้แก่ บทบาทในฐานะผู้ระบุความต้องการ, บทบาทในฐานะผู้วางแผน, บทบาทในฐานะผู้ระดมทรัพยากร และ บทบาทในฐานะผู้จัดองค์กร พบว่า บทบาทของกลุ่มเกษตรกรเลี้ยงสัตว์แปลงยาวส่วนใหญ่จะเป็น

บทบาทในฐานะผู้จัดองค์กร ได้แก่ การจัดทำมีกิจกรรมทางธุรกิจ และบริการ เช่น การจำหน่ายสินค้าพวกบู๊ย รวมทั้งการให้สินเชื่อ ปัจจุบันมีโรงสีของกลุ่มโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขปัญหาข้าวเปลือกตกต่ำ และเพื่อพึ่งพาตนเอง อันแสดงถึงการพลิกสับบทบาทของกลุ่ม ส่วนบทบาทในฐานะผู้ระดมทรัพยากรของกลุ่มยังมีข้อจำกัด กล่าวคือ กลุ่มยังไม่สามารถระดมทรัพยากรทั้งในแง่ความคิดและเงินทุนจากสมาชิกได้ในระดับกว้าง โดยเฉพาะช่วงเริ่มก่อสร้างโรงสี เช่นเดียวกับบทบาทในฐานะผู้วางแผนและระบุความต้องการ สำหรับบทบาทในฐานะผู้กระตุ้น ทั้งการกระตุ้นสมาชิกภายในกลุ่ม และการกระตุ้นต่อองค์กรภายนอก กระทำได้ในขอบเขตที่จำกัด ซึ่งปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรได้แก่ ที่มาขององค์กร, ลักษณะนโยบาย, การตระหนักรู้ของชาวบ้าน และระดับการเข้าถึงสื่อมวลชนของชาวบ้าน ซึ่งไม่เชื่อต่อการดำเนินงานของกลุ่ม

ด้านการมีส่วนร่วมของกลุ่มเกษตรกร พบว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมขององค์กร ส่วนใหญ่สมาชิกมีส่วนร่วมในขั้นรับผลประโยชน์มากกว่า ขั้นตัดสินใจมีสมาชิกส่วนน้อยที่มีส่วนในการแสดงความคิดเห็น การตัดสินใจและดำเนินงานประธานและกรรมการกลุ่มจึงเป็นผู้ตัดสินใจเป็นส่วนใหญ่ แสดงให้เห็นถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมในรูปของตัวแทนกลุ่มจากเบื้องบนลงสู่เบื้องล่าง สำหรับช่องทางการมีส่วนร่วม มีทั้งลักษณะที่เป็นทางการ ได้แก่ การประชุม และลักษณะที่ไม่เป็นทางการได้แก่ การพบปะส่วนตัวระหว่างสมาชิกหรือประธานกับสมาชิก หรือกรรมการบางคน เพื่อปรึกษาหารือเกี่ยวกับการทำงาน ส่วนการมีส่วนร่วมขององค์กรต่อภายนอก อยู่ในลักษณะประธานในฐานะตัวแทนกลุ่มได้เข้าไปมีบทบาทร่วมกับผู้นำกลุ่มเกษตรกรระดับจังหวัด กลุ่มอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมของกลุ่มยังมีข้อจำกัดอยู่บ้าง ซึ่งได้แก่ปัจจัยด้านกายภาพ, เศรษฐกิจ, สังคมและวัฒนธรรม, การเมืองและประวัติศาสตร์

แม้ว่ากลุ่มเกษตรกรเสี่ยงสัต์วิแปลงยาวยังมิได้แสดงบทบาท และมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทของตนเองได้เท่าที่ควร แต่อาจกล่าวได้ว่า การที่กลุ่มสามารถดำรงอยู่ และมีกิจกรรมอย่างสืบเนื่องนั้น เป็นผลมาจากปัจจัยภายในอันเกิดจากสายสัมพันธ์ภายในกลุ่มที่ยังมีความมุ่งหวังที่จะแก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเอง โดยเฉพาะผู้นำที่มีบทบาทมากประกอบด้วยปัจจัยภายนอกอันได้แก่ ความสัมพันธ์กับกลุ่มเกษตรกรด้วยกันในระดับอำเภอและจังหวัด และการสนับสนุนจากองค์กรเอกชน และสถาบันการศึกษา ที่มีส่วนในการส่งเสริมบางประการอันเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดความพยายามมากยิ่งขึ้น และหากกลุ่มสามารถคลี่คลายอุปสรรคอันเกิดจากปัจจัย

ต่าง ๆ ลงได้ กลุ่มก็สามารถที่จะพัฒนาต่อไปได้

อย่างไรก็ตาม ในการศึกษาวิเคราะห์บทบาทของกลุ่มเกษตรกรนั้น เป้าหมาย ประสิทธิภาพและเป้าหมายการมีส่วนร่วมของกลุ่มขัดแย้งกันทำให้ผู้ศึกษาเข้าใจได้ลำบาก และ การที่จะทำความเข้าใจให้กระจ่างชัดจำเป็นต้องทำการศึกษา โดยคำนึงถึงพัฒนาการแต่ละ ช่วงของกลุ่มเกษตรกร ประเด็นดังกล่าว เป็นข้อจำกัด ประการหนึ่ง ซึ่งจำเป็นต้องปรับปรุง วิธีการศึกษาต่อไปให้มีลักษณะเชิงประวัติศาสตร์มากขึ้น



ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Thesis Title Participation of Farmers' Group in Rural Development
Name Miss Napa Chompiboon
Thesis Advisor Assistant Professor Surichai Wun'Gaeo
Department Sociology and Antropology
Academic Year 1986



ABSTRACT

The objectives of this study are to investigate the role and efficiency of the farmers' group in rural development, the factors affecting effective role of farmers' group, forms and aspects and factors affecting participation of famers' group in rural development.

The case study is the Plaeng Yao Animal Raising Farmers' Group, Plaeng Yao district, Chacherngsao province which consisted of 199 members. The sample size of random sampling is 74 persons in Tambons Plaeng Yao and Wang Yen. Data collection is conducted through documentary and field research which employs unstructured interview with interview guide, and participant oboservation when the researcher stayed periodically during June 1984 to Semtember 1986. Descriptive statistic is used to analyses data.

The finding of the study is as follows : The majority of the samples (about 70.27 percent) earn their main livelihood by rice planing. About 40.30 percent could produce 6-10 kwian, and about 55.22 percent produced for selling. The marketing is through local merchant^s. In term of dept status of sample found that 66.22 percent of them are run into dept. The credit accessibility is through local capatalist. It is also found that there are only 55.81 percent owned

the lands. There are 39.13 percent of them who have 6-10 rai of land in average.

The roles of farmers' group are divided into 5 aspects as identifier, agitator; formulator, resource-mobiliser and organiser. It was found that the animal raising farmers' group had mainly played the role of organiser particularly business and service activities such as fertilizer selling, credit service. Recently the group had been setting a rice-mill. Its major objectives are to solve the problem of low-cost of rice-product and trying to have self-reliance. This is shows changing role of the group. For the role of resource-mobiliser, the group had limitation in mobilising both ideals and funds from the members, especially, in the first period of setting the rice-mill. The role as formulator and identifier are limited. For the role as agitator, the study found that the group also had limitations in agitating both members of the group and the public. The factors affecting efficiency of group's operation are the organisational genesis, policy environment, peasant awareness and degree of peasants' access to mass media which are not contributory to the roles of the group.

With respect to the participation of farmers' group were found that the majority of group members participate in benefit stage more than the decision-making stage. The minority participate in idea expressing decision-making and implementation. These cause the chairman and committee members of the group to be main decision-makers. It showed that form and aspect of participation is created from representations of the group from above to below. The channels of participation used to be formal and informal. The participation of the group with other organisation is made through the chairman as

the representative of the group and played the role of the participation with the leaders of other farmers' group in the provincial level.

The participation of the group has limitations that caused by physical, economic, social and cultural, political and historical factors.

Although the Plaeng Yao Animal Raising Farmers' Group had limitations in expressing its roles and participation in rural development, it might be said that the existence of the group and its activities are resulted from the social bonds created from the relationship between the group members in same neighbourhoods. The group expectations to solve the problem by itself, especially, the group leaders who played several roles besides the external links that was the relation with the other farmers' group in the district and provincial levels. The support from non-government organisation and educational institutes were very uninstrumental. If the group could overcome the obstacles, it would no doubt progress further.

However the researcher's understanding is limited by conflictual relations between efficiency and participation objectives of the group which should be viewed in the context of each period of its organisational development. These points are methodological in nature which much be paid adequate attention in future study.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



กิตติกรรมประกาศ

วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีสุพรรณบุรี สำนึกในพระกรุณาธิคุณที่ได้ให้ความช่วยเหลือจากบุคคลหลายท่านด้วยกัน ซึ่งข้าพเจ้าขอขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้ ด้วยความซาบซึ้งในความกรุณาเป็นอย่างสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุรัชย์ หวันแก้ว อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีสุพรรณบุรี และควบคุมการวิจัย ที่ได้กรุณาตรวจแก้ไขข้อบกพร่องและให้คำแนะนำในการจัดทำวิทยานิพนธ์มาโดยตลอด

ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ปรีชา คุณินทร์พันธุ์ ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุภาวดี สันทรวานิช และคุณบำรุง บุญปัญญา กรรมการสอบ ที่ได้กรุณาตรวจแก้ไขเสนอแนะแนวคิดในการปรับปรุงให้วิทยานิพนธ์นี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณโครงการวิจัยการพัฒนากิจกรรมชุมชน จังหวัดฉะเชิงเทรา คณะกรรมการปฏิบัติการเพื่อพัฒนาชนบท ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ได้ให้ทุนอุดหนุนการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ส่วนหนึ่ง

อนึ่ง ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณชาวบ้านในแปลงยาวทุกท่าน ที่ได้ให้ความร่วมมือช่วยเหลือในการเก็บข้อมูลอย่างดียิ่งด้วยความเอื้อเฟื้อและเป็นกันเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คุณชื่น ฮวดสว่างดี และคุณยายชม ฮวดสว่างดี ที่กรุณาให้ที่พักอาศัยขณะอยู่ในสนาม

นอกจากนี้ ขอขอบพระคุณทุกท่านที่ได้เอื้อนนาม แต่ได้ช่วยเหลือให้ความร่วมมือและเป็นกำลังใจจนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงด้วยดี จึงขอขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้

นภา ช่มใหญ่

10 มีนาคม 2530



สารบัญ

๘

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ญ
สารบัญตาราง.....	ฉ
สารบัญภาพ.....	ฒ

บทที่

1. บทนำ.....	1
ความสำคัญของปัญหา.....	1
แนวคิดทฤษฎี.....	8
ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	23
สัมมุติฐานการศึกษา.....	31
วัตถุประสงค์การศึกษา.....	32
ขอบเขตของการศึกษา.....	32
วิธีการศึกษา.....	32
ข้อจำกัดในการศึกษา.....	37
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	37
นิยามศัพท์ในการศึกษา.....	37
2. สภาวะทั่วไปและความเป็นมาของกลุ่มเกษตรกร.....	39
สภาวะทั่วไปของชุมชน.....	39
ข้อมูลเกี่ยวกับอำเภอแปลงยาว.....	39
ลักษณะทางภูมิศาสตร์.....	40
สภาพทางสังคม.....	43
สภาพทางเศรษฐกิจ.....	47

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
2. สภาพทั่วไปและความเป็นมาของกลุ่มเกษตรกร (ต่อ)	
ความเป็นมาและโครงสร้างการบริหารของกลุ่มเกษตรกร.....	69
ความเป็นมาของกลุ่มเกษตรกรเสี่ยงสัตว์แปลงยาว.....	73
3. บทบาทของกลุ่มเกษตรกรและปัจจัยที่มีผลกระทบต่อบทบาทของกลุ่มเกษตรกร.....	80
กิจกรรมและการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรเสี่ยงสัตว์แปลงยาว.....	80
กลุ่มเกษตรกรเสี่ยงสัตว์แปลงยาวกับองค์กรภายนอก.....	93
บทบาทของกลุ่มเกษตรกรในการพัฒนา.....	97
ประสิทธิภาพในการดำเนินบทบาทของกลุ่มเกษตรกร.....	104
ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการดำเนินบทบาทของกลุ่มเกษตรกร.....	108
4. ภาวะแวดล้อมที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมและสภาพการมีส่วนร่วมของกลุ่มเกษตรกร.....	116
รูปแบบการมีส่วนร่วมของกลุ่มเกษตรกร.....	117
ลักษณะการเกิดการมีส่วนร่วมของกลุ่มเกษตรกร.....	122
ภาวะแวดล้อมที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของกลุ่มเกษตรกร.....	126
5. สรุปรูป อภิปราย และข้อเสนอแนะ.....	138
บรรณานุกรม.....	156
ภาคผนวก.....	162
ประวัติผู้เขียน.....	175

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	แสดงจำนวนกลุ่มเกษตรกรที่จดทะเบียนในแต่ละปีแยกตามอำเภอต่าง ๆ	5
2	ร้อยละของจำนวนประชากรแยกตามเพศและอายุ.....	46
3	แสดงระดับการศึกษาของผู้ที่เป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกรแยกตามเพศ....	47
4	แสดงอาชีพหลักและอาชีพรองของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรแยกตาม ประเภทของอาชีพ.....	48
5	แสดงจำนวนผลผลิตรวมข้าวเปลือกของแต่ละครัวเรือน.....	52
6	แสดงลักษณะการเก็บและจำหน่ายข้าวเปลือกของสมาชิกที่มีอาชีพทำนา.	53
7	ร้อยละของครัวเรือนสมาชิกจำแนกตามจำนวนการจำหน่ายข้าวเปลือก.	54
8	แสดงแหล่งจำหน่ายข้าวเปลือกของสมาชิกกลุ่มเกษตรกร.....	55
9	ร้อยละของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรจำแนกตามรายได้รวมต่อปี.....	58
10	ร้อยละของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรจำแนกตามรายจ่ายรวมต่อปี.....	59
11	ร้อยละของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรที่เป็นหนี้จำแนกตามจำนวนหนี้.....	60
12	ร้อยละของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรจำแนกตามแหล่งเงินทุน.....	61
13	แสดงลักษณะการเป็นเจ้าของที่ดิน.....	62
14	แสดงขนาดถือครองที่นา ที่ไร่ และที่สวน.....	64
15	แสดงขนาดการเช่าที่ดินทั้งที่นาและที่ไร่.....	65
16	แสดงการเสียค่าเช่าของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรผู้เช่า.....	66
17	แสดงจำนวนกำลังแรงงานของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรแต่ละครัวเรือน....	67
18	แสดงจำนวนผู้อยู่ในวัยเรียนของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรแต่ละครัวเรือน..	68
19	แสดงจำนวนสมาชิกกลุ่มเกษตรกรในแต่ละหมู่ของตำบลแปลงยาวแยก ตามหน่วยเกษตรกรรม.....	76
20	แสดงจำนวนสมาชิกกลุ่มเกษตรกรในแต่ละหมู่ของตำบลวังเย็นแยกตาม หน่วยเกษตรกรรม.....	77
21	แสดงผลการเปรียบเทียบระหว่างโรงสีของกลุ่มเกษตรกรและโรงสี แบบญี่ปุ่น.....	90

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
22	แสดงทุนเรือนหุ้นของกลุ่มเกษตรกรเลี้ยงสัตว์แปลงยาว.....	101
23	แสดงจำนวนทุนและหนี้สินของกลุ่มเกษตรกรเลี้ยงสัตว์แปลงยาว...	105



ศูนย์วิทยพัชกร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	แผนภูมิแสดงโมเดลการศึกษาขององค์กรกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนา	24
2	แผนที่แสดงอาณาเขตอำเภอแปลงยาว.....	41
3	แผนที่แสดงพื้นที่อยู่อาศัยของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรเลี้ยงสัตว์แปลงยาว	42
4	แผนภูมิแสดงโครงสร้างของกลุ่มเกษตรกร.....	72
5	แผนภูมิโครงสร้างคณะกรรมการกลางกลุ่มเกษตรกรระดับต่าง ๆ....	94



ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย